

Айтсен // Правосудие по делам несовершеннолетних. – М.: Центр «Судебно-правовая реформа», 2000. – С. 122-130.

6. *Кримінальний процесуальний кодекс України // Офіційний вісник України 2012, 37 від 25.05.2012, ст. 1370.*

7. *Маерс Д. Международный обзор программ восстановительного правосудия: [специальное издание для участников конференции «Формирование украинской модели восстановительного правосудия», К., 2004. – 102 с.*

Микитин Ю.І. Місце медіації у кримінальному провадженні та критерії її застосування в контексті нового КПК України

Стаття присвячена визначенню місця медіації у кримінальному провадженні, а також проаналізовано основні критерії її застосування. Дослідження проведено з врахуванням нового КПК України.

Ключові слова: відновне правосуддя, медіація, угода про примирення, стадії кримінального провадження.

Мыкытын Ю.И. Место медиации в уголовном производстве и критерии ее применения в контексте нового УПК Украины

Статья посвящена определению места медиации в уголовном производстве, а также проанализированы основные критерии ее применения. Исследование проведено с учетом нового УПК Украины.

Ключевые слова: восстановительное правосудие, медиация, соглашение о примирении, стадии уголовного производства

Мукутын У.І. The place of mediation in criminal proceedings and the criteria for its application in the context of the new Criminal Procedure Code of Ukraine

This article is devoted to the place of mediation in criminal proceedings, and analyzes the main criteria for its application. The study was conducted in view of the new Criminal Procedure Code of Ukraine.

Key words: restorative justice, mediation, agreement on reconciliation, stage of criminal procedural law.

Пришляк С.О.

ПРОЦЕСУАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТІВ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ВИКОРИСТАННЯ МАЛОЛІТНЬОЇ ДИТИНИ ДЛЯ ЗАНЯТТЯ ЖЕБРАЦТВОМ

УДК 343.132

Постановка проблеми. Порядок залучення до допиту та інших слідчих (розшукових) дій педагога, психолога, а за необ-

хідності – лікаря у КПК не деталізований. Тому у практичній діяльності слідчих підрозділів трапляються випадки неоднакового розуміння цієї вимоги законодавця суб'єктами, які здійснюють кримінальне провадження. У ряді випадків, що нами досліджувалися, такі учасники не залучалися слідчим навіть, коли обставини кримінального провадження цього вимагали, а без залучення лікаря та психолога допит малолітнього потерпілого взагалі не можливо було провести.

Стан дослідження. Питанням проведення допиту присвячена значна кількість досліджень, зокрема ще в умовах дії КПК 1960 року його процесуальні та тактичні особливості проведення вивчали такі вчені як В.П.Бахін, М.І.Бажанов, Р.С.Белкін, В.Д.Берназ, В.І.Галаган, І.Д.Гончаров, Ю.М.Грошевий, А.Я.Дубинський, А.В.Дулов, В.А.Журавель, А.В.Іщенко, В.С.Зеленецький, Л.М.Лобойко, В.Г.Лукашевич, Є.Д.Лук'янчиков, П.А.Лупинська, М.М.Михеєнко, В.М.Тертишник, Л.Д.Удалова та ін.

Однак процесуальні особливості проведення допитів при розслідуванні використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом потребують подальших наукових розробок в умовах дії чинного КПК.

Метою цієї статті є висвітлення процесуальних особливостей проведення допитів при розслідуванні використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом.

Виклад основних положень. Проведеним нами вивченням кримінальних проваджень (кримінальних справ) встановлено, що у практичній діяльності слідчих підрозділів, як в умовах дії КПК 1960 року, так і на сьогоднішній день така процесуальна дія як допит у ряді випадків проводиться без залучення належних учасників. Так, по кримінальній справі №323302 досудовим розслідуванням було встановлено, що малолітній потерпілий Лакаатош Р.Р. страждає на розумову відсталість легкого ступеня з соціальною дезадаптацією. Загальний недорозвиток мовлення II рівня. Малолітній спілкується простими реченнями з значними аграматизмами. Мовлення дитини спотворене, малозрозуміле для оточуючих. Будь-які шкільні знання відсутні (не знає букв, не рахує, не

орієнтується в порах року, днях тижня, не знає кольорів, не знає своїх паспортних даних та місця проживання). Пам'ять дитини знижена, увага розсіяна [1].

При вказаних фактичних обставинах слідчий лише обмежився допитом підозрюваного – матері малолітнього, лікаря, який консультував малолітнього потерпілого. Допит малолітнього потерпілого по кримінальній справі взагалі не проводився. На наше переконання у даній ситуації слідчому необхідно було залучити законного представника, представника, лікаря та психолога і провести допит малолітнього потерпілого. Адже у даному випадку слідчим було втрачено важливе джерело доказів. На такі процесуальні порушення суд, що розглядав справу жодним чином не відреагував.

Хоча задача таких учасників, як педагог, психолог, лікар у кримінальному провадженні полягає в тому, щоб допомогти слідчому визначити особливості особи неповнолітнього, установити із ним психологічний контакт, вибрати тактику допиту, сформулювати питання з врахуванням особливостей психіки неповнолітнього [2, С.111]. В аналізованій практичній ситуації слідчим було проігноровано таку можливість.

Виходячи із вище викладеного пропонуємо доповнити чинний КПК новими статтями 711-713 у наступному формулюванні:

«Стаття 711 Педагог.

Педагогом у кримінальному провадженні є особа, яка має диплом про вищу педагогічну освіту та здобула освітньо-кваліфікаційний рівень спеціаліста чи магістра і залучається слідчим для участі у провадженні слідчих (розшукових) дій за участю неповнолітнього чи малолітнього».

«Стаття 712 Психолог.

Психологом у кримінальному провадженні виступає особа, яка має диплом про вищу психологічну освіту та здобула освітньо-кваліфікаційний рівень спеціаліста чи магістра і залучається слідчим для участі у провадженні слідчих (розшукових) дій за участю неповнолітнього чи малолітнього».

«Стаття 713 Лікар.

Лікарем у кримінальному провадженні є особа, яка має диплом про вищу медичну освіту та здобула освітньо-кваліфікаційний рівень спеціаліста чи магістра і залучається слідчим для участі у провадженні слідчих (розшукових) дій за участю неповнолітнього чи малолітнього».

Малолітні діти є досить вразливими, особливо гостро ця проблематика постає під час провадження слідчих (розшукових) дій за їх участю. Такі учасники процесуальних дій повинні в найменшій мірі піддаватися травмуванню їхньої психіки. Тому, на наше переконання, при розслідуванні такого кримінального правопорушення, як використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом слідчому доцільно скористатися вимогами статті 225 КПК, яка дозволяє у виняткових випадках, пов'язаних із необхідністю отримання показань свідка чи потерпілого під час досудового розслідування, якщо через існування небезпеки для життя і здоров'я свідка чи потерпілого, їх тяжкої хвороби, наявності інших обставин, що можуть унеможливити їх допит в суді або вплинути на повноту чи достовірність показань, сторона кримінального провадження має право звернутися до слідчого судді із клопотанням провести допит такого свідка чи потерпілого в судовому засіданні, в тому числі одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб. У цьому випадку допит свідка чи потерпілого здійснюється у судовому засіданні в місці розташування суду або перебування хворого свідка, потерпілого в присутності сторін кримінального провадження з дотриманням правил проведення допиту під час судового розгляду. Неприбуття сторони, що була належним чином повідомлена про місце та час проведення судового засідання, для участі в допиті особи за клопотанням протилежної сторони не перешкоджає проведенню такого допиту в судовому засіданні. Допит особи згідно з положеннями цієї статті може бути також проведений за відсутності сторони захисту, якщо на момент його проведення жодній особі не повідомлено про підозру у цьому кримінальному провадженні [3].

Такими «іншими обставинами», що відзначені у вище наведеній нормі, на наш погляд, може виступати малолітній вік по-

терплого, якого з етичних спонукань достатньо допитати один раз у судовому засіданні під час досудового розслідування цим самим виключивши подальші виклики до органів, що проводять розслідування та суду.

Правильність нашої позиції підтверджується тими аргументами, що наведені у юридичній літературі. Так, В.Ю. Шепітько влучно відзначив, що дітей рекомендується допитувати тільки у крайніх випадках, бо допит може негативно вплинути на їх психіку [4, С.282].

Також на підготовчому етапі допиту малолітнього потерплого слідчому необхідно визначитися із місцем і обстановкою допиту, адже особливості такого допиту значною мірою зумовлені особливостями психіки малолітніх, якій властиві: підвищена значимість і самозначимість, схильність до фантазування, висока емоційність, швидка втомлюваність, нестійка поведінка, незначний чи зовсім відсутній життєвий досвід, що нерідко призводить до неправильної оцінки ними розслідуваної події в цілому чи окремих її елементів. Слідчий, готуючись до допиту малолітнього, повинен з'ясувати ступінь розвитку дитини, міру різноманітних впливів на неї дорослих, особливості її характеру. Від цього передовсім залежить вибір місця допиту. Дітей дошкільного (від 3 до 6-7 років) і молодшого шкільного віку (від 6-7 років до 11-12 років) слід допитувати у звичних для них умовах: у дитсадку, школі, навіть вдома: офіційна обстановка кабінету слідчого не повинна сковувати і лякати їх. На підлітків (від 11-12 років до 14 -15 років) офіційна обстановка місця допиту має позитивний вплив: прийнявшись почуттям відповідальності, вони швидше дають правдиві свідчення [5, С.377-378].

Слідчий також повинен з участю таких фахівців як психолог, педагог, лікар завчасно підготувати питання для малолітнього. Вони повинні бути простими і доступними для усвідомлення малолітнім. Заключним етапом підготовки є планування. Письмовий план найефективніше відображати у формі таблиці [2, С.111].

У процесі допиту малолітнього слідчому слід встановити із ним психологічний контакт. Для цього рекомендується провести

бесіди на загальні теми (спорт, навчання, ігри, нові фільми, книжки), продемонструвати знання його потреб та інтересів [4, С.283]. Бажано розпочинати допит із бесіди, що включає елементи гри, яка допоможе встановленню довірливих стосунків. Психологічному контакту з допитуваним буде сприяти спокійний, упевнений тон слідчого, його манера звертання. Особливими тактичними прийомами, що застосовуються під час допиту малолітніх, є роз'яснення важливості повідомлення правдивих показань; демонстрування поінформованості про обставини життя допитуваного, роз'яснення сутності та значення пред'явлених і оголошених матеріалів; роз'яснення неправильно зайнятої ним позиції [6, С.277].

Допит малолітнього не припускає використання підвищеного, повчального, зверхнього тону розмови. Доброзичливість, увічливість, налаштування на відверту бесіду. Одночасно підлітку потрібно відразу дати зрозуміти, що він бере участь не просто в бесіді зі старшою особою, а в процесуальній дії, від якої залежить доля багатьох людей. Інколи внаслідок викривленого сприйняття, сорому малолітні намагаються приховати справжній перебіг подій, дають неправдиві свідчення чи відмовляються давати показання [7, С. 226]. Також слідчий не повинен піддаватися на провокації малолітнього, однак мусить присікати грубу поведінку допитуваного [8, С. 489].

При виявленні неправди у свідченнях малолітнього найефективнішими є прийоми емоційного впливу. Логічне переконання не діє через нерозуміння допитуваним самого факту викриття, а також непереборного духу протиріччя, що призводить до впертого повторювання очевидної брехні. Ефективним може стати повторний допит, однак якщо під час нього малолітній слово в слово повторює раніше дані показання, вживаючи при цьому вирази, окремі слова, не характерні для його віку, слідчий може запідозрити, що це є результатом навіювання з боку дорослих. Суттєві відмінності в деталях між початковими та повторними показаннями вказують на фантазію дитини: вигадані деталі заздалегідь

погано утримуються у пам'яті, а відтак, замінюються новими [5, С.377-378].

Неправдиві показання малолітнього можуть бути наслідком неправильного розуміння «геройства» і «дружби». Тому, ставлячи запитання малолітньому, слідчий не повинен йому нічого навіювати, підводити до якоїсь відповіді. У показаннях малолітнього можуть виникати також і добросовісні помилки [2, С.111].

Одержані показання у зв'язку з цим повинні бути обов'язково проаналізовані з точки зору наявності в них внутрішніх протиріч, а також протиріч з іншими доказами [6, С.278].

Показання малолітніх слід піддавати критичній оцінці та ретельно перевіряти, а у їм доступній для сприйняття формі пояснити сутність і значення допиту. Фіксацію показань доцільно проводити після закінчення слідчої (розшукової) дії [7, С.227].

Практично у 50 % вивчених нами кримінальних проваджень (кримінальних справ) малолітні потерпілі відмовлялись давати показання чи відповідати на запитання слідчого. Така ситуація у криміналістиці вважається конфліктною. У цій ситуації деякі автори рекомендують з'ясувати мотиви заперечування і переконати допитуваного, що відмова від давання показань лише тимчасово ускладнює і затягує слідство, ставить його в не вигідне становище [9, С. 366].

Інші дослідники вважають, що слідчий повинен бути наділений рисою артистизму. Він повинен «грати» з малолітнім в такий спосіб, щоб той навіть не засумнівався у нещирості слідчого допомогти йому [10, С. 209].

На наш погляд, обидві останні рекомендації не зовсім узгоджуються із вимогами частини восьмої статті 224 КПК, де унормовано, що особа має право не відповідати на запитання з приводу тих обставин, щодо надання яких є пряма заборона у законі (таємниця сповіді, лікарська таємниця, професійна таємниця захисника, таємниця нарадчої кімнати тощо) або які можуть стати підставою для підозри, обвинувачення у вчиненні нею, близькими родичами чи членами її сім'ї кримінального правопорушення, а також щодо службових осіб, які виконують негласні слідчі (роз-

шукові) дії, та осіб, які конфіденційно співпрацюють із органами досудового розслідування[3].

Виходячи із вимог наведеної частини норми, на наше переконання, до малолітнього потерпілого від такого кримінального правопорушення, як використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом, у процесі допиту недоцільно застосовувати будь-які тактичні прийоми, якщо такий малолітній відмовляється давати показання чи відповідати на запитання, коли хтось із підозрюваних є одним із батьків цієї дитини чи особою, яка їх замінює. Адже «підштовхуючи» такого малолітнього потерпілого до дачі показань слідчий буде діяти всупереч вимогам частини восьмої статті 224 КПК, цим самим зазіхне на унормоване у цій частині норми КПК право малолітнього потерпілого не відповідати на запитання з приводу тих обставин, які можуть стати підставою для підозри, обвинувачення у вчиненні його близькими родичами чи членами його сім'ї кримінального правопорушення.

Вважаємо, що з метою належної фіксації ходу і результатів допиту такого малолітнього, виключення у подальшому будь-яких конфліктних ситуацій з приводу об'єктивності і процесуальної відповідності його проведення, доцільно під час допиту застосовувати фотозйомку, аудіо- та/або відеозапис, що прямо передбачено у частині п'ятій статті 224 КПК [3].

Також відповідно до пункту третього частини першої статті 232 КПК проведення допиту малолітнього або неповнолітнього потерпілого може бути проведений у режимі відеоконференції при трансляції з іншого приміщення (дистанційне досудове розслідування) [3]. Така рекомендація законодавця є слушною, однак на наше переконання, враховуючи результати проведеного нами вивчення кримінальних проваджень (кримінальних справ), на жаль означена форма провадження допиту малолітнього потерпілого від такого кримінального правопорушення, як використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом практично у слідчій діяльності не застосовується.

Процесуальні та тактичні особливості підготовки та проведення допиту свідків.

У частині першій статті 65 КПК закріплено положення про те, що свідком є фізична особа, якій відомі або можуть бути відомі обставини, що підлягають доказуванню під час кримінального провадження, і яка викликана для давання показань [3].

На наш погляд, коло свідків при розслідуванні використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом є специфічним та відмінним від інших кримінальних правопорушень. В першу чергу свідками є ті особи, які на власні очі бачили факт використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом, а також це ті фізичні особи, які подавали милостиню такому малолітньому потерпілому чи підозрюваному, який використовував малолітнього для заняття жебрацтвом. Саме із показань цих свідків слідчий може встановити таку обов'язкову ознаку для кваліфікації даного протиправного діяння за статтею 1501 КК України, як систематичність випрошування грошей, речей, інших матеріальних цінностей у сторонніх осіб. Адже, встановлюючи та допитуючи свідків, слідчий повинен для правильної кваліфікації виходити із тих обставин, чи ці свідки особисто можуть підтвердити три і більше епізоди усного висловлення прохання підозрюваним чи малолітнім потерпілим подати милостиню або письмове чи конклюдентними діями висловлення такого ж прохання трьом і більше стороннім особам.

Висновки. Отже, у переважній більшості вивчених нами кримінальних проваджень (кримінальних справ) саме такі дані в першу чергу з'ясувалися слідчим у свідків під час їх допиту. Також у процесі провадження такої слідчої (розшукової) дії як допит слідчий повинен чітко дотримуватись норм чинного КПК та залучати належних учасників для ефективного її провадження.

1. *Кримінальна справа № 323302, порушена 10 січня 2011 року відносно Лакатош Л.А. за ознаками злочину, передбаченого частиною першою статті 1501 КК України. На даний час перебуває в архіві Івано-Франківського міського суду.*
2. *Криміналістика. Криміналістическая тактика и методика расследования преступлений: Учебник для студентов юридических вузов и факультетов. Под ред. В.Ю. Шепитько [Текст]. – Х.: ООО «Одиссей», 2001. – 528 с.*

3. *Кримінальний процесуальний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg> (вступив в дію з 20 листопада 2012 року).*
4. *Криміналістика: Підручник для студентів юрид. спец. вищих закладів освіти. [Текст]./ – Кол. авторів: В.М. Глібоко, А.Л. Дудніков, В.А. Журавель та ін./ За ред. В.Ю. Шепітька. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2001. – 684 с.*
5. *Маркусь В.О. Криміналістика. Навчальний посібник [Текст]/В.О. Маркусь – К.: Кондор, 2007. - 558 с.*
6. *Шеремет А.П. Криміналістика: Навчальний посібник. [Текст]/ А.П. Шеремет – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 472 с.*
7. *Гора І.В. Криміналістика: Навч. посіб. [Текст]./ І.В. Гора, А.В. Іщенко, В.А. Колесник. – 4-те вид., випр. та доповн. – К.: Вид. Паливода А.В., 2007. – 236 с.*
8. *Криміналістика: навчальний посібник [Текст]/ за заг. ред. Є.В. Пряхіна. – Львів: ЛьвДУВС, 2010. – 540 с.*
9. *Салтевський М.В. Криміналістика (у сучасному викладі): Підручник. [Текст]/ М.В. Салтевський. – К.: Кондор, 2005. – 588 с.*
10. *Разумов Э.А. Практическое руководство по криминалистике: учеб.-практ. пособ. [Текст]/ Э.А. Разумов; под ред. И.П. Красюка. – К.: ООО «Элит Принт», 2011. – 465 с.*

Пришляк С.О. Процесуальні особливості проведення допитів при розслідуванні використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом

Дана стаття присвячена розгляду такої слідчої (розшукової) дії як допит. Зокрема акцентовано увагу на особливостях проведення допиту малолітнього потерпілого та свідків у кримінальних провадженнях про використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом.

Ключові слова: малолітній, жебрацтво, кримінальне правопорушення, кримінальне провадження, слідча (розшукова) дія, слідчий, потерпілий, свідок, допит.

Пришляк С.О. Процессуальные особенности допроса при расследовании использования малолетнего ребенка для занятия попрошайничеством
Данная статья посвящена рассмотрению такого следственного (розыскного) действия как допрос. В частности акцентировано внимание на особенностях допроса малолетнего потерпевшего и свидетелей по уголовным правонарушениям об использовании малолетнего ребенка для занятия попрошайничеством.

Ключевые слова: малолетний, попрошайничество, уголовное правонарушение, уголовное производство, следственное (розыскное) действие, следователь, потерпевший, свидетель, допрос.

Prishluak S.O. Procedural features of use questioning in the investigation of a minor child for begging

This article is devoted to this investigation acts as an interrogation. Particular emphasis on the features of the interrogation of a minor victim and witnesses of criminal offenses on the use of a minor child for begging.

Keywords: young, begging, criminal offense, criminal proceedings, investigative (detective) action, investigator, victim, witness questioning.

Харченко І.Г.

**ГІПНОЗ ЙОГО МОЖЛИВОСТІ
ВИКОРИСТАННЯ В БОРОТЬБІ З
ПРАВОПОРУШЕННЯМИ**

УДК 343.98

Актуальність теми. Фундаментальні дослідження проблеми застосування гіпнозу у злочинних цілях відсутні, а науковці до цього питання найчастіше підходять опосередковано. Однак, питання кваліфікації дій особи, яка вчинила злочин під гіпнотичним впливом, залишається гострим і сьогодні.

Дослідженням гіпнозу з точки зору психології займалися З. Фрейд, Ж. Шарко, І. Бернгейм, Ж. Фаріа, Дж. Бред, А. Льебо, А. Форель та ін. Значним внесоком у розвиток гіпнології є дослідження українських і російських учених: В. Данилевського, В. Бехтерева, І. Павлова, К. Платонова. На сучасному етапі цю проблему розробляють М. Еріксон, П. Буль, Р. Герке, Л. Шерток, В. Матвєєв, В. Гримак, В Кандиба та ін.

Метою статті є: 1) узагальнити результати психологічних та кримінально-правових досліджень гіпнозу; 2) дослідити механізм його впливу на психіку людини; 3) визначити правову природу гіпнотичного впливу особи, яка застосовує гіпноз з метою вчинення злочину (гіпнотизер) на особу, яка вчиняє злочин унаслідок такого впливу.

Наукове завдання полягає в узагальненні теоретичних розробок в галузі кримінального права, проблеми правового оцінювання гіпнозу, визначення його правової природи.